

KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS
Sanat ve Edebiyat Üzerine

De Yayınları, 1971 (1 baskı)

İletişim Yayınları 2331 • Birikim Kitapları 13

Birikim Kitapları, İletişim Yayıncılık A.Ş.'nin markasıdır.

ISBN-13: 978-975-05-1991-8

© 1980 Birikim Yayıncılık Ltd. Şti.

1-2. BASKI 1980-2001, İstanbul

3. BASKI 2016, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK SEDA Mit

KAPAK RESMİ Sir John Gilbert, "The Plays of Shakespeare", 1849

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Sezar Atmaca

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

Sanat ve Edebiyat Üzerine

ÇEVİREN *Murat Belge*

Birikim Kitapları

Marx ile Engels'in sanat ve edebiyat üstüne yazdıkları metinlerden seçilerek yapılan bu derleme ilk olarak 1971 yılında De Yayınevi tarafından yayınlanmıştı. Kitabın aslı *Literature and Art*, 1947 Amerika'daki International Publishers'dan çıkmıştı. Birikim Yayınları'nda ikinci basımını yaparken Marx ile Engels'in metinlerinin daha sonra yapılmış çevirilerine baktık ve karşılaştırdık, çünkü International Publishers'daki İngilizce çevirilerin bazı yanlışlıklar içerdiği Türkiye'deki ilk basım sırasında da anlaşılmıştı. Bunlar, söz konusu metinlerin daha sonra, güvenilir kurul veya kişilerce yapılmış çevirileriyle karşılaştırılarak, şimdiki baskıda büyük ölçüde giderildi.

Bu kitabın Türkçe'ye çevrildiği yıllarda Marx ile Engels'in sanat ve edebiyat üstüne yazılarının geniş kapsamlı bir derlemesi İngilizce'de bulunmuyordu.

Birikim Yayınları

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM	
Sanatın Kökü ve Gelişmesi	9
İKİNCİ BÖLÜM	
Kapitalist Toplumda Sanat	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Sanatta Gerçeklik	49
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Edebiyat Tarihi	71
Ek	129
Biyografik Bilgiler	137

BİRİNCİ BÖLÜM
Sanatın Kökü ve Gelişmesi

**Maddî Hayatın Üretim Tarzı Hayatın Toplumsal,
Politik ve Entelektüel Süreçlerini de Belirler**

İnsanlar, toplumsal üretimlerinde, son derece gerekli ve kendi iradelerinden bağımsız olan belirli ilişkilere girerler; bu üretim ilişkileri maddi üretim güçlerinin belirli gelişme aşamalarına tekabül eder. Üretim ilişkilerinin bütünü toplumun iktisadî yapısını meydana getirir – hakuki ve politik üstyapı bu gerçek temelin üzerinde yükselir ve toplumsal bilinçliliğin belirli şekilleri bu gerçek temele uyar. Maddî hayattaki üretim tarzı toplumsal, politik ve entelektüel hayat süreçlerini genel olarak belirler. İnsanların bilinci varlıklarını belirlemez, tersine, toplumsal varlıkları bilinçlerini belirler. Toplumdaki maddi üretim güçleri, gelişmelerinin belirli bir aşamasında, var olan üretim ilişkileri ile bir çatışmaya girerler ya da –ki bu aynı şeyin hukuk açısından dile getirilmesidir– daha önceleri içinde buldukları mülkiyet ilişkileriyle çatışma durumuna girerler. Bu iliş-

kiler, üretim güçlerinin gelişim şekilleriyken, bu güçlerin zincirleri olurlar. Bundan sonra bir toplumsal devrim dönemi başlar. İktisadî temelin değişmesiyle büyük üstyapının bütünü de az ya da çok hızlı bir dönüşümden geçer. Bu dönüşümlerden söz ederken, doğa bilimlerinin kesinliğiyle belirlenebilen iktisadî üretim koşullarının maddi dönüşümüyle, insanın bu çatışmayı fark ettiği ve savaşa giriştiği hakuki, politik, dinî, estetik ya da felsefî –kısacası, ideolojik– şekiller arasında bir ayırım yapılmalıdır. Bir insan hakkındaki fikrimiz onun kendi hakkında düşündüklerine dayanmadığı gibi, böyle bir dönüşüm dönemini de kendi bilincine göre yargılayamayız; tam tersine, bu bilinçlilik maddi hayatta görülen çelişkilerden, toplumsal üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında var olan çatışmadan giderek açıklanmalıdır. Hiçbir toplumsal düzen, kendi içinde bulunan bütün üretici güçler sonuna kadar gelişmeden yok olmaz ve yeni, daha ileri üretim ilişkileri, varoluşlarının maddi koşulları eski toplumun dölyatağında olgunlaşmadan önce hiçbir zaman ortaya çıkmazlar. Dolayısıyla, insanlık hep başarabileceği şeyleri hedef alır; çünkü, soruna daha yakından bakacak olursak, yapılacak işin, sadece, çözülmesi için gerekli olan maddi koşulların zaten var olduğu ya da hiç değilse şekillenme süreci içinde bulunduğu bir zamanda ortaya çıktığını görürüz. Asya, antikçağ, feodal ve modern burjuva üretim tarzlarını, kaba çizgileriyle, toplumun iktisadî kuruluşunun ilerlemesindeki bir takım dönemler olarak gösterebiliriz. Burjuva üretim ilişkileri toplumsal üretim sürecinin son antagonist şeklidir – bireysel bir antagonizm anlamında değil, bireylerin hayatlarının toplumsal koşullarından doğan bir antagonizm; aynı zamanda, burjuva toplumunun dölyatağında gelişen üretici güçler bu antagonizmin çözümü için gerekli maddi koşulları yaratırlar. Dolayısıyla bu toplumsal şekillenme,

insan toplumunun tarihöncesi aşamasının son bölümünü meydana getirir.

Karl Marx, "Ekonomi Politigin Eleştirisine Katkı," *Selected Works*, cilt 1, s. 356-57.

Toplumsal Varoluş Bilinçliliği Belirler

Bunu* en kolay, işbölümü açısından kavrayabiliriz. Toplum, onlarsız edemeyeceği birtakım işlevleri doğurur. Bu işlevler için seçilen kişiler *toplumun içinde işbölümünün yeni* bir dalını meydana getirirler. Bu onlara belirli çıkarlar verir ve bu çıkarlar kendilerine iş verenlerin çıkarlarından ayrıdır; kendilerine görev verenlerden bağımsız kalırlar ve – devlet kurulmuş olur. Buradaki gelişme emtia ve daha sonra para mübadelesindeki gelişmeyle aynıdır; yeni bağımsız güç, bir yandan üretim akımını az çok izlerken, bir yandan da, iç bağımsızlığından, ilkin bir yetki olarak kazanıp sonradan daha fazla geliştirdiği bağımsızlıktan dolayı, zamanı gelince üretim yoluna ve koşullarına karşı tepki gösterir. Eşit olmayan iki gücün karşılıklı eylemidir bu: Bir yanda iktisadi hareket, öte yanda ise, olabildiğince çok bağımsızlık için uğraşan ve bir kere yerleştikten sonra artık kendi hareketini kazanan politik güç vardır. Aslında iktisadi hareket baskın çıkar, ama kendi kurduğu ve kendi eliyle bağımsızlık verdiği politik hareketten, bir yanda devlet gücünün, öbür yanda da bununla aynı anda doğan muhalefetin hareketinden gelen tepkilere katlanmak zorundadır. Endüstri piyasası nasıl ters dönmüş şekliyle piyasada yansiyorsa, zaten var olan ve birbirleriyle çatışan sınıflar arasındaki savaş da hükümet ve muhalefet arasındaki savaşta

(*) Mektubun bundan önceki bölümü piyasa, üretim ve ticaret arasındaki ilintileri ele alıyor – ç.n.

yansır, ama yine ters dönmüş şekliyle yansır, dolaysız değil dolaylıdır, bir sınıf çatışması değil, politik ilkeler uğruna girilmiş bir savaş görünüşündedir ve asıl özünden öylesine uzaklaşmıştır ki, ne olduğunun yeniden anlaşılmasına kadar binlerce yıl geçmiştir.

Devlet gücünün iktisadî gelişme karşısında tepkisi üç türlü olabilir: Aynı yönde ilerleyebilir ve o zaman gelişme hızlanır; gelişme çizgisine karşı durabilir, dünyanın büyük uluslarının devlet güçlerinden bu durumda olanları eninde sonunda yıkılıp gitmeye mahkûmdur ya da iktisadî gelişmeyi belirli çizgilerde kesip başka yollara zorlayabilir. Bu durum da, eninde sonunda, önceki iki durumdan birine dönüşür. Ama açıkça görülüyor ki, ikinci ve üçüncü durumlarda politik güç iktisadî gelişmeyi büyük zararlara uğratabilir, büyük enerji ve gereç yığınlarını boşuna harcayabilir.

Sonra bir de iktisadî kaynakların istilâ yoluyla yok edilmeleri durumu vardır ki, eskiden, bütün bir yerel ya da ulusal iktisadî gelişme bu yoldan yıkılabiliyordu. Bugünlerde bu durum, hiç değilse büyük ulusların arasında, ters sonuç veriyor; yenilen güç, uzun vâdede, iktisadî, politik ve manevî bakımlardan, çoğu zaman yenen güçten daha çok şey kazanıyor.

Hukuk için de durum aynı. Profesyonel avukatlar yaratan yeni işbölümü gerekli olur olmaz, üretim ve ticarete genellikle bağımlı olduğu halde, bu alanlara da tepki gösterme yeterliğini kendinde gören yeni ve bağımsız bir alan açıyor. Modern bir devlette hukuk sadece genel iktisadî duruma uymak ve onu yansıtmakla yetinmemeli, bu durumu *kendi içinde tutarlı* bir şekilde yansıtmalı ve kendi iç çelişkilerinden ötürü göz çıkarırcasına tutarsız görünmemelidir. Bunu başarmak için ise, iktisadî koşulların aslına sadık yansıtılışı gitgide bozulmaktadır. Bir yasa bir sınıf egemenliği-

nin kaba, düpedüz, değişiklik görmemiş dile getirilişi olunca bu durum büsbütün belirginleşiyor – bu da, kendi başına, “adalet kavramı”nı incitmeye yeter. Napoléon Yasası’nda bile, 1792-96 yıllarındaki devrimci burjuvazinin katkısız mantıkî adalet kavramı birçok bakımlardan bozulmuştu ve durduğu sürece, proletaryanın artan gücü karşısında zayıflaması gerekirdi. Ama bu Napoléon Yasası’nın dünyanın her yerinde her çeşit yasa için bir temel olmasına engel değildir. Böylece görülüyor ki, “hukuk gelişmesi”nin büyük kısmı sadece şunlardan meydana gelmektedir: İlkin, iktisadî ilişkilerin hakuki ilkelere dolaysız çevrilmesinden doğan çelişkileri ortadan kaldırmak ve uyumlu bir hukuk sistemi kurmak, sonra da, daha ilerideki iktisadî gelişmenin ve bu gelişmede içerilmiş bulunan yeni çelişkilerin etki ve baskısıyla bu hakuki sistemde açılan yeni gedikler (şimdi sadece medeni hukuktan söz ediyorum).

İktisadî ilişkilerin hakuki ilkeler olarak yansımaları hiç şüphesiz aynı zamanda tersine dönmüş bir şeydir: Hareketi yapan kişi bunun bilincine varmaksızın böyle olur; jüri üyesi a priori ilkelere göre karar verdiğini sanır, oysa gerçekte bu ilkeler iktisadî ilişkilerin yansılardır; böylece her şey baş aşağı durur. Böylece anlaşılmadan olduğu gibi kaldığı sürece *ideolojik kavram* dediğimiz bu ters dönüşün, kendi sırasında, iktisadî temele tepkide bulunması ve onu belli sınırlar içinde değiştirmesi de, bence oldukça açıktır. Miras yarasının temeli –ailenin gelişmesi sırasında varılan aşamaların eşit olduğu kabul edilirse– iktisadî bir temeldir. Ama miras bırakan kişinin İngiltere’deki mutlak özgürlüğü ile Fransa’daki kesin sınırlılığının bütün ayrıntılarıyla iktisadî nedenlere bağlı olduğunu söylemek akla yakın değildir. Ama her ikisi de iktisat dünyasında tepkileri yüzünden önemli değişiklikler yaratırlar, çünkü mülkiyetin bölünmesini etkilerler.